

بررسی راهکارهای کیفیت بخشی کلاس های چندپایه دوره ابتدایی

حسین افلاکی فرد

گروه آموزشی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

رسول حبیبی نژاد

دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، فارس، ایران

چکیده

در نظام آموزشی کشور ما، وجود کلاس‌های چند پایه واقعی اجتناب ناپذیر است. شرایط سخت محیطی، کمبود جمعیت دانش‌آموزی، کمبود نیروی انسانی و فضای آموزشی، مهاجرت طبیعی یا اجباری و وجود مشکلات و مسایل متعدد مالی و اقتصادی از عواملی هستند که امکان تشکیل واحد آموزشی را با کلاس‌های تک پایه محدود می‌سازند. با توجه به تاکید سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر ضرورت افزایش کیفیت کلاس‌های درس در مناطق محروم و کمتر برخوردار، پژوهش حاضر، با هدف بررسی راهکارهای کیفیت بخشی کلاس های چندپایه دوره ابتدایی انجام شد. سوال این پژوهش در مورد راهکارهای اثر گذار بر روش تدریس و مدیریت کلاس‌های چندپایه است. در نوشتن این مقاله از روش کتابخانه ای استفاده شده است. براساس نتایج بدست آمده عوامل اثر گذار بر روش تدریس از دیدگاه معلمان چند پایه، کمبود وقت، تعداد زیاد دانش آموزان در هر پایه، عدم آگاهی از شیوه‌های تدریس در کلاس چند پایه، کمبود وسایل آموزشی، نامناسب بودن ترکیب سنی دانش آموزان و عدم تمرکز حواس بوده است. با توجه به یافته های این پژوهش با برنامه ریزی صحیح و اصولی متناسب با کلاسهای چندپایه ابتدایی از جانب مسئولین بالادستی، حمایت‌های همه جانبه از معلمان شاغل در کلاس‌های چندپایه از سوی مسئولین، تلاش خود معلمان کلاس‌های چندپایه در راستای به روز نمودن علم و دانش خود در زمینه تدریس در کلاس‌های چندپایه، همکاری و همیاری اولیاء با مدارس چندپایه می توان به نتایج بسیار مطلوبی در اینگونه کلاس‌ها دست یافته و دانش آموزان را در مسیر پیشرفت و موفقیت همگام و در برخی زمینه ها حتی فراتر از دانش آموزان کلاس‌های درس تک پایه قرار داد.

واژگان کلیدی: کیفیت آموزشی، کلاس چندپایه، دوره ابتدایی.

مقدمه

به عقیده شکوهی مهم‌ترین و دشوارترین مساله انسان آموزش و پرورش او است (بشیری حدادان و همکاران، ۱۳۹۴). اگر انتظار است آموزش و پرورش انسان‌های فردا را تربیت کند، ضرورت دارد دانش‌آموزانی که در مدارس ابتدایی به ویژه مدارس روستایی و دور افتاده تحصیل می‌کنند مود توجه قرار گیرند (پورمند، ۱۳۹۶). کشور ما جز، کشورهایی است که پراکندگی روستاهای آن موجب پایین آمدن جمعیت دانش‌آموزی است بنابراین برای ارایه خدمات آموزش و پرورش به آنها، کلاس‌های درس به صورت چندپایه برگزار می‌شود (سعادت‌مند، ۱۳۹۹). از نظر لیتل^۱ (۲۰۰۱) امروزه، سیستم‌های آموزشی به وسیله سن، درجه و سطح دانش‌آموزان سازماندهی می‌شوند. این سازماندهی به دو صورت کلاس‌های تک پایه و کلاس‌های چندپایه انجام می‌پذیرد. مکوسانا و کاپیسا^۲، ترجمه آفازاده (۱۳۸۶) معتقدند که شرایط متنوع در حوزه آموزش و پرورش ایجاد کلاس‌های چندپایه را که در آن یک معلم مجبور است چندپایه را به‌طور همزمان و در یک کلاس تدریس کند ضروری می‌سازد. این موقعیت‌ها معمولاً در مدارس روستایی و خاص بیشتر رایج است.

آموزش چندپایه^۳ در بیشتر سیستم‌های آموزشی سراسر دنیا رایج است. و تعداد مدارس با کلاس‌های چندپایه رو به افزایش است (طاهری زاده و شعبانی، ۱۳۹۸). کلاس‌های چند پایه که در آن یک معلم در چندپایه تحصیلی تدریس می‌کند روشی مؤثر برای افزایش دسترسی به آموزش در مناطق روستایی است. این طرح، علاوه بر آنکه مسأله غیر اقتصادی بودن کلاس‌های کم تعداد را حل می‌کند پایه‌های تحصیلی را نیز تکمیل می‌نماید. انتخاب کلاس‌های چند پایه در آموزش و پرورش کشورها انتخاب اصلی یعنی کلاس‌های رایج در مدارس عادی نیست؛ بلکه این انتخاب، انتخاب بین دسترسی به آموزش و پرورش و یا محرومیت از آن است که در اکثر موارد بر اساس نیاز، ایجاد شده‌اند؛ بنابراین، تفاوتی بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در استفاده از این کلاس‌ها وجود ندارد (بریچ و لالی^۴، ۱۹۹۹). در برخی از کشورها، به ویژه کشورهای اسلامی، طی چند قرن از این روش آموزشی در مدرسه‌های مذهبی استفاده می‌شد. در کشورهایی مثل چین و نپال پیش از اجباری شدن آموزش ابتدایی و نیز کشورهایی که تحت سلطه استعمار قرار داشتند تدریس در کلاس‌های چندپایه از قدمت یکصد ساله برخوردار است (بایرون و بایرون^۵، ۲۰۱۰). در کشورهای پیشرفته کلاس‌های چند پایه نقش فراوانی در آموزش مناطق دور افتاده روستایی دارد (هارگریوز^۶، ۲۰۰۱). این کلاس‌ها در قسمت‌هایی از آسیا نیز رواج دارد. همچنین در آفریقا مخصوصاً در مناطق دور افتاده روستایی دفتر همکاری علمی بین المللی آموزش‌های اولیه و ویژه کلاس‌های چند پایه را در مقیاس وسیع گسترش داد (انسکو^۷، ۲۰۱۵) طبق یافته‌های مطالعه‌ای که برنامه نوآوری آموزشی آسیا اقیانوسه (۲۰۰۳) داشته است (۴۰) درصد کلاس‌های مرزهای شمالی استرالیا، (۲۰) درصد مدارس فرانسه (بریچ و لالی^۸، ۱۹۹۹). درصد از مدارس سوئد، (۳۰) درصد از مدارس ولز چند پایه هستند (اوکاک^۸، ۲۰۰۵). تدریس چند پایه در آفریقای جنوبی هم در پایه ابتدایی و هم دبیرستان اجرا شد؛ اما بیشتر موارد در مقطع ابتدایی بود. در آفریقای جنوبی مانند بسیاری از کشورهای دیگر کلاس‌های چند پایه بیشتر در مناطق روستایی یافت می‌شود (بایرون، ۲۰۱۰). آمارهای رسمی و

¹ Little

² Macsona & Capisa

³ Multigrade teaching

⁴ Birch, I, & Lally

⁵ Birch, I, & Lally

⁶ Hargreaves

⁷ Unesco

⁸ Ocak

یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهند که در ایران بیش از یک میلیون دانش آموز در کلاس‌های درس چند پایه مشغول به تحصیل‌اند. مدیریت یادگیری در کلاس‌های درس چند پایه را ۴۰ تا ۴۸ هزار معلم در بیش از ۴۰ هزار کلاس یا کلاسواره هدایت می‌کنند به جز اندک معلمان آموزش دیده مدیریت یادگیری کلاس‌های درس چند پایه را معلمانی آموزش ندیده و با مدارک تحصیلی نامرتبط به تدریس و تعلیم به عهده دارند. بیشتر معلمان شاغل در کلاس‌های درس چند پایه مشکلات خود را کم بودن زمان تدریس، عدم آمادگی برای تدریس اینگونه کلاس‌ها و حتی کلاس‌های تک پایه، عدم تناسب محتوا با ماهیت کلاس‌ها و روشن نبودن چگونگی ارزشیابی یادگیری می‌دانند (طاهری زاده و شعبانی، ۱۳۹۸). اداره این کلاس‌ها با توانایی‌ها مهارت‌ها و ترکیب سنی و همچنین ترکیب جنسی متفاوت برای معلمان تازه کار که آمادگی، اطلاعات و تجربه کافی ندارند و آموزش لازم را در این زمینه کسب نکرده‌اند بسیار مشکل است. به همین دلیل معلمان این کلاس‌ها که اغلب تازه کار هستند نگران‌اند که چگونه کلاس درس را کنترل کنند و چگونه با استفاده از وقت محدودی که در اختیار دارند به همه پایه‌ها آموزش لازم را ارائه کنند. بنابراین یکی از عمده‌ترین مسائلی که از دیرباز در امر تعلیم و تربیت وجود داشته است و همواره معلمان و مدیران آموزش و پرورش به عنوان موضوعی بسیار مهم به آن توجه دارند، مدیریت کلاس درس چند پایه است. منظور از مدیریت کلاس درس ایجاد موقعیت و شرایطی است که معلمان برای برقراری نظم و آرامش، جلب توجه یادگیرنده، سازماندهی فعالیت‌های کلاس و مشارکت دانش آموزان در فرایند یادگیری به منظور دستیابی به هدف‌های مطلوب و مورد نظر فراهم می‌کنند (پورمند و همکاران، ۱۳۹۶). به استناد راهکار ۳.۵ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مبنی بر توانمندسازی دانش آموزان ساکن در مناطق محروم روستاها، حاشیه شهرها، عشایر کوچ نشین و همچنین مناطق دو زبانه با نیازهای ویژه با تاکید بر ایجاد فرصت‌های آموزشی متنوع و با کیفیت و توجه به این نکته که درصد بیشتری از پوشش تحصیلی مناطق روستایی، عشایری و کمتر توسعه یافته را مدارس چند پایه تشکیل می‌دهد، نظام آموزشی کشور موظف است در راستای گسترش پوشش تحصیلی، بسط عدالت آموزشی و کیفیت بخشی به فرایند تعلیم و تربیت دانش آموزان کلاس‌های چند پایه برای تشکیل و مدیریت این نوع کلاس‌ها اقدامات مقتضی را انجام دهند (سعادت‌مند و همکاران، ۱۳۹۹). اگرچه آموزش کار در کلاس‌های چند پایه به مواد آموزشی ویژه و آموزش خاص معلمان نیاز دارد ولی اجرای آن در برخی کشورها موفقیت آمیز بوده است؛ مثلاً در طرح مدارس کوچک در اندونزی مواد آموزشی ویژه‌ای تهیه شد که معلمان را برای آموزش چند پایه در یک کلاس توانا می‌ساخت در این طرح معلمان از همان کتاب‌های درسی معمولی اما با تکنیک‌های برنامه‌ریزی شده بر اساس فناوری‌های نوین آموزشی استفاده می‌کردند ارزیابی دقیق این طرح در سال ۱۹۸۴ نشان داد که عملکرد دانش آموزان تحت آموزش در طرح بهتر از دانش آموزان دیگر و خود اتکایی آنان بیشتر شده است (بریچ و لالی، ۱۹۹۹).

مبانی نظری

تعریف و اهمیت کلاس چند پایه

در دوره ابتدایی کلاسی را که با حضور دانش آموزان ۲ یا چند پایه‌ی تحصیلی و با تدریس یک معلم در یک اتاق درس تشکیل و اداره می‌شود، کلاس چندپایه می‌نامند. با توجه به اینکه دوره ابتدایی ۵ پایه است، بسته به شرایط مختلف و جمعیت فراگیران این کلاس‌ها حداقل ۲ پایه و حداکثر ۵ پایه‌اند و اهمیت تشکیل این کلاس‌ها به دلیل تشکیل آنها برمی‌گردد که از جمله آنها می‌توان به این نکته اشاره کرد که با توجه به کاهش جمعیت کودکان لازم التعلیم بخصوص در روستاها و مناطق کم جمعیت و از طرف دیگر ضرورت تحصیل آنها، لازم است که کودکان محصل در پایه‌های مختلف در یک کلاس و در کنار هم و توسط یک معلم تربیت شده و آموزش ببینند (بشیری حدادان و همکاران، ۱۳۹۴).

تاریخچه کلاس‌های چندپایه

کلاس‌های چندپایه قدمتی به طول آغاز تعلیم و تربیت در مکتب‌خانه‌ها دارد که در آن دانش‌آموزان از ۶ سالگی تا ۵۰ سالگی و از هر سطح، زیر نظر یک فرد آموزش و تعلیم می‌دیدند گروهی در حال فراگرفتن قرآن بودند گروهی در حال آموختن گلستان سعدی و... اما ظهور کلاس‌های چندپایه در آموزش و پرورش رسمی، کلاس‌های ۶ پایه تا سال ۱۳۴۵ رواج داشت و از مهرماه ۱۳۴۵ سیستم آموزش ابتدایی جدید ۵ ساله به مورد اجرا گذاشته شد. بر پایه آمارهای نظام آموزش و پرورش ایران در حدود یک میلیون دانش‌آموز در کلاس‌های درس چندپایه مشغول به تحصیل هستند. که حدود ۴۸۰۰۰ کلاس چندپایه را شامل می‌شود که این مقدار ۱۶ درصد از کل کلاس‌های ابتدایی کشور را تشکیل می‌دهد. بیشترین آمار کلاس‌های چندپایه به استان سیستان و بلوچستان با ۳ هزار و ۸۹۹ کلاس درس اختصاص دارد. طبق آمار وزارت آموزش و پرورش در مهرماه ۸۳ میزان ۴۹.۸ درصد از کلاس‌های درس مقطع ابتدایی در شهرها و ۵۰.۲ درصد از کلاس‌های درس در روستاها دایر بودند که از این تعداد ۳.۹ درصد از کلاس‌های درس چندپایه بودند. جالب توجه اینکه کلاس‌های چندپایه فقط در روستاها دایر نیستند، بلکه در پایتخت نیز تعداد از این قبیل کلاس‌ها چشمگیر است. در شهر تهران بیش از ۳۵ کلاس چندپایه و در شهرستان‌های استان تهران ۳۷۵ کلاس چند پایه وجود دارد. این کلاس‌ها در کشورهای توسعه یافته (مانند مرزهای شمالی استرالیا ۴۰ درصد، سوئد ۳۵ درصد، ولز انگلستان ۳۰ درصد، فرانسه ۲۲ درصد) نیز وجود دارد با این فرق که عملکرد آن‌ها بسیار خوب است اگر چه بسیاری از کشورهای در حال توسعه این کلاس‌ها و مدارس را دارند ولی فاقد مواد آموزشی، معلمان آموزش دیده، نظارت و کتاب درسی مخصوص هستند و برای اداره‌ی دانش‌آموزان از سنین مختلف و سطوح مختلف آموزشب آمادگی کافی را ندارند (لیتل، ۲۰۰۵).

شرایط و علل وجود کلاس‌های چندپایه در روستاها

۱- پراکندگی روستاها و عوامل خاص جغرافیایی، ۲- کمبود جمعیت بطور اعم و کمبود تعداد دانش‌آموزان واجب‌التعلیم در برخی روستاها به طور اخص، ۳- استفاده از وجود کودکان به سن تعلیم رسیده در امور کشاورزی، دامداری، قالی‌باقی و... به منظور امرار معاش خانواده؛ ۴- وجود مسائل و مشکلات متعدد مالی، اقتصادی و کشاورزی در روستاها؛ ۵- فقدان، یا نامناسب بودن راه‌های ارتباطی بین روستاها و شهرها، ۶- فقدان یا کمبود انگیزه‌ی قبول خدمت برخی معلمان در روستاهای کم جمعیت و فاقد امکانات اولیه زندگی، ۷- اظهار بی تفاوتی برخی از خانواده‌ها به علت تجربه‌ی تلخ از بیهودگی تحصیلات ابتدایی و علوم کارایی آن در زندگی روزمره آنان و نبود امکانات ادامه‌ی تحصیل در دوره راهنمایی، ۸- عدم موافقت بیشتر خانواده‌های روستایی به تحصیل دختران به ویژه در مدارس مختلط، ۹- کمبود اعتبارات و معلم کافی برای کاهش تعداد دانش‌آموزان قابل قبول به منظور گشایش مدارس جدید و یا کاهش تعداد پایه‌های یک مدرسه؛ ۱۰- بی‌توجهی شدید گذشته به وضع مردم روستاها از جهات مختل و کوچ کردن بی‌رویه‌ی آنان به شهرها، ۱۱- عدم استقبال عمومی مردم روستا از تعلیم و تربیت کلاسیک (لیتل، ۲۰۰۵).

چگونگی اداره کلاس و تدریس برای پایه‌های مختلف در یک زنگ

برای رسیدن به مهم طرق سه‌گانه‌ی اداره‌ی کلاس مطرح می‌شود که عبارت است از:

طریقه محوری

برای هر پایه درس معینی پیش‌بینی می‌شود، به طوری که حد اکثر ۳ گروه از فراگیران با فاصله‌ی معین مستقیماً با معلم کار می‌کنند و برای گروه‌های دیگر دروسی از قبیل: خط، نقاشی، گزارش‌نویسی، انشاء، تمرین حساب، جمله‌نویسی و... که نیاز کمتری به نظارت مستقیم آموزگار دارند منظور می‌شود، بنابراین چون اساس کار معلم در هر ساعت حداکثر با ۳ گروه است و گروه‌های معینی در محور کار قرار می‌گیرند، این روش را، روش محوری می‌گویند بقیه کلاس‌ها را تعیین تکلیف به انجام کارهای تمرینی مشغول می‌شوند، گروه خود آموخت یا گروه فرعی می‌نامند.

گروه‌های محوری را برحسب تعداد محور ۳، ۲، ۱ می‌گویند. نکات مربوط به این روش: برای کلیه درس هر پایه این روش استفاده می‌شود، نکته‌ی دیگر اینکه کلاس‌های اول و دوم تحمل کمتری داشته و بیش از ۲۰ دقیقه در محور قرار نمی‌گیرند، ضمن این که آموزگار باید وقت کلاس را تنظیم و از بلا تکلیفی فراگیران جلوگیری کند باید توجه داشت که تمرین‌های هر درس محور برای تثبیت یادگیری و جلوگیری از شلوغی گنجانده می‌شود (سعادت‌مند و همکاران، ۱۳۹۹).

روش گروهی

الف) تدریس و موضوع واحد: در یک جلسه درس به کلیه پایه‌های موجود در یک اتاق درس که به روش گروهی یا یک موضوعی و یا درس همان نامگذاری می‌شود و به این شرح است: ۱- تدریس ماده‌ی درسی واحد به تمام پایه‌ها در یک لحظه: معلم درس معینی را یکبار برای کلیه گروه‌های موجود در یک اتاق درس ارائه می‌دهد، پس از ذکر کلیات درس به طور مشترک به تناسب توانایی و اطلاعات قبلی و نیاز دانش‌آموزان هر پایه توضیحات اختصاصی را جداگانه در گروه‌ها مطرح می‌کند، این روش برای دروسی مثل: نقاشی، هنر، خط، دینی و قرآن، ورزش و تعلیمات اجتماعی و حداکثر در ۳ پایه‌ی نزدیک و متجانس تا حدودی عملی است ولی برای پایه‌ی اول عملی نیست (اوکاک، ۲۰۰۵).

ب) تدریس ماده‌ی درسی واحد به تمام پایه‌ها در یک جلسه به ترتیب نوبت: در این روش کلیه کلاس‌ها در یک جلسه ماده‌ی درسی معینی را به ترتیب نوبت درس می‌گیرد که در یک زنگ برای تمام کلاس‌ها طرح درس ریاضی را آماده و ابتدا به یکی از پایه‌ها بصورت محور چند دقیقه تدریس نموده و پس از تعیین تکلیف به کلاس بعدی می‌پردازد و همین‌طور تا سه کلاس (ج) طریقه مشترک محوری و گروهی: ترکیبی از دو روش قبلی می‌باشد. نکته مهم این که در هر سه روش انعطاف‌پذیری لازم است.

مشکلات، محدودیت‌ها و معایب کلاس‌های چند پایه

۱- برای تربیت معلمان این کلاس‌ها، توجه و سرمایه‌گذاری فکری، مادی لازم صورت نگرفته و همیشه ضعیف‌ترین و بی‌تجربه‌ترین معلمان به این گونه کلاس‌ها راه یافته‌اند.

۲- افراد غیرمتخصص به خود اجازه‌ی دخالت در برنامه‌ریزی برای این گونه کلاس‌ها را می‌دهند.

۳- برخی مشکلات خاص آموزشی ویژه‌ی این کلاس‌ها عبارتند از:

الف) کمبود وقت: در صدر این مشکلات قرار دارد بطوری که در یک کلاس ۵ پایه در هفته ۱۳۲ ساعت ماده‌ی درسی وجود دارد که باید به تمامی پایه‌ها و تمامی دروس در این مدت اندک پرداخته شود. ب) نقصان تجربه و کمبود اطلاعات معلمان این مدارس در جزئیات امر (پ) نامناسب بودن ترکیب سنی دانش‌آموزان (که بین ۶ تا ۱۵ سال متغیر است) و حال آنکه همه‌ی آنها در یک کلاس بوده و یک نوع تنبیه و تشویق می‌شوند. ت) گرفتارهای خانوادگی دانش‌آموزان. ث) ترکیب جنسی دانش‌آموزان دختر و پسر در یک کلاس. د) کوچکی فضای آموزشی و کمبود اتاق درس که مشکلاتی مثل: عدم امکان تقسیم پایه‌ها برای کار گروهی

و تدریس مستقل معلم و عدم امکان رعایت مسائل بهداشتی و وجود محدودیت‌ها در استفاده از وسایل آموزشی و کمک آموزشی را بدنبال دارد. ح) نبود محیط غنی و عدم هماهنگی بین آموزش‌های مدرسه و خانواده. خ) انتقادات سریع معلمان به علت نامناسب بودن شرایط زندگی و امور آموزشی. د) فقدان تجهیزات اولیه آموزشی (پاگدن^{۱۰}، ۲۰۰۸). مشکلات جنبی و وابسته به شرایط و محدودیت‌های مدارس روستایی که برخی از آنها عبارتند از: الف) عدم سکونت معلمان و رفت آمدهای مکرر آنها و غیبت‌هایشان. ب) تعطیل شدن روزهای پنج شنبه. پ) سنگینی کار معلم چند پایه. ت) مسائل انضباطی فراگیران در رابطه با مسائل مختلف کمبود عاطفی، سوء تغذیه، ضعف جسمانی و سایر شرایط زندگی ث) کوچ کردن فصلی برخی خانواده‌ها به سایر نقاط. د) ترک تحصیل به دلایلی مثل کوچ مسائل اقتصادی و... چ) عدم نظارت و همکاری خانواده‌ها در امر تحصیل. ح) ناراضی‌ت معلمان به دلیل داشتن شرایط سخت. خ) عدم رعایت برنامه و نظم کلاس‌داری. د) ضعف و عقب‌ماندگی تحصیلی به علت مسائل سال‌های قبل. و) کمبود اطلاعات معلمان در مورد شیوه‌ی اداره و تدریس در این کلاس‌ها (هارگریوز، ۲۰۰۱).

یک چهار چوب برای اصلاح برنامه درسی

- برنامه‌ی درسی تعیین شده

- مرور برنامه، تجزیه و تحلیل حداقل قابلیت‌های یادگیری

- تشخیص مهارت‌های مرتبط و مشترک و مهارت تدریس مستقیم و غیر مستقیم

- تطبیق برنامه‌ی درسی برای متناسب کردن آن با شرایط محلی و بومی

- تهیه‌ی مواد آموزشی و کمک آموزشی مناسب

- آزمایش و اجرای برنامه‌ی درسی تطبیق یافته

- ارزشیابی [یونسکو، ۲۰۱۵].

نقش و وظایف معلم چند پایه و ویژگی‌های کلی او

معلم چندپایه باید یک معلم مجرب و متخصص بوده و علاوه بر داشتن ویژگی‌های یک معلم عادی صفات و ویژگی‌های زیر تا حد بالاتری داشته باشد:

ایثار، گذشت، فداکاری، دلسوزی و مهربانی، صبر و شکیبایی، تلاش و کوشش فراوان، صلاحیت تعهد، مهارت در زبان رایج آن اجتماع، داشتن مهارت‌های بسیار پیشرفته در برقراری ارتباط، مدیریت کارآمد و اثر بخش در کلاس درس علاقه و اشتیاق به کار و پشتکار فراوان (سعادت‌مند و همکاران، ۱۳۹۹).

چینش کلاس‌های چند پایه

با توجه به علایق معلم و سلیقه‌ی او، روش تدریس، سطح و میزان توانایی فراگیران و شرایط و امکانات موجود می‌تواند متفاوت

بوده و شکل بخصوصی به خود گیرد ولی دو شیوه‌ی معمول آن به شرح زیر است.

روش U شکل: ترتیب‌های این روش در این است که معلم احاطه‌ی کامل به کلاس بخصوص به نقاط کور آن داشته و همه به راحتی با یکدیگر و با معلم تماس چشمی دارند. هم‌چنین معلم می‌تواند با نشان دادن فراگیران دارای مشکب بخصوص مشکلات شنیداری در ردیف‌ها و قسمت‌های جلویی و نزدیک تخته آنها را نیز بر جریان یاددهی-یادگیری وارد کرده و از مشکلات‌شان بکاهد.

با کمی دقت بر روی چینش بالا متوجه می‌شویم که این چینش نیز دارای مزایای بسیاری نسبت به چینش‌های معمولی بوده و به چینش مثلی معروف است، به شرطی که تعداد ردیف‌ها زیاد نشده بلکه در صورت ازدیاد فراگیران، این ردیف‌ها با فاصله کمی از یکدیگر تکرار شده و زیاد به طرف قسمت پشتی ملاس کشیده شوند (بریچ و لالی، ۱۹۹۹).

پیشینه پژوهش

سعادت‌مند و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی با عنوان تجارب زیسته معلمان کلاس‌های چندپایه پیرامون استفاده بهینه زمان و مدیریت آن به عنوان مولفه موثر در برنامه درسی انجام داده‌اند. روش انجام پژوهش کیفی پدیدارشناسی بود. نتایج این مطالعه نشان داد که معلمان کلاس‌های چندپایه برای جبران کمبود وقت می‌توانند از راهبردهای مختلفی با توجه به دانش‌آموز، تعداد آن‌ها، همچنین تعداد پایه‌ها، تاثیر پایه‌ها نسبت به هم، شیوه‌ها و مواد جهت صرفه‌جویی و مدیریت زمان استفاده نمایند. براساس تجارب زیسته معلمان کلاس‌های چندپایه برای صرفه‌جویی، برنامه‌ریزی و مدیریت زمان در کلاس‌های چندپایه باید به سه مفهوم اصلی توجه نمود: ۱- تبیین و شناسایی مولفه‌های موثر در صرفه‌جویی وقت؛ ۲- تبیین و شناسایی مولفه‌های موثر کمبود زمان؛ ۳- تبیین و شناسایی مولفه‌های موثر در برنامه‌ریزی و مدیریت زمان.

یداله‌ی ده چشمه، لیاقت‌دار و داورپناه (۱۳۹۸) پژوهشی با عنوان شناسایی عوامل موثر بر کیفیت عملکرد معلمان کلاس‌های چندپایه انجام داده‌اند. این پژوهش یک پژوهش کیفی- تحلیل محتوا می باشد. یافته‌های پژوهش نشان داد که عوامل موثر بر کیفیت عملکرد معلمان چند پایه به ترتیب اهمیت شامل نهاد تربیت معلم (دانشگاه فرهنگیان)، دوره‌ها و آموزش‌های ضمن خدمت (توسعه حرفه‌ای معلمان)، روش‌های تدریس و نظام ارزشیابی؛ و مواد آموزشی و محتوای درسی کلاس‌های چندپایه می‌باشد. طاهری زاده و شعبانی (۱۳۹۸) پژوهشی با عنوان برنامه درسی بومی شده، ضرورت انکارناپذیر برای کلاس‌های چندپایه، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی انجام داده‌اند. پژوهش به صورت مروری انجام شده، نتایج نشان داد کلاس‌های چندپایه، یکی از جنبه‌های مغفول برنامه درسی ملی است و با توجه به وجود این کلاس‌ها در کلاس آموزش رسمی کشور ما، ارائه ساختارها و پشتیبانی‌های لازم جهت آموزش کیفی در این شرایط، ضروری به نظر می‌رسد؛ بنابراین تدارک یک برنامه درسی بومی شده برای این کلاس‌ها یک ضرورت انکارناپذیر است.

پورمند و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان بررسی تاثیر روش تدریس گروهی آموزش همزمان موضوعات مشترک یا سطوح پیچیدگی متفاوت بر یادگیری دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه انجام داده‌اند. روش پژوهش شبه آزمایشی-پیش‌آزمون-پس‌آزمون می‌باشد. نتایج نشان داد آموزش گروهی با توجه به پتانسیلی که برای درگیر نمودن دانش‌آموزان در فرایند یادگیری و افزایش حس همکاری دارد به مراتب یادگیری بیشتری را در یادگیرنده به وجود می‌آورد در نتیجه پژوهش یادگیری دانش‌آموزان آموزش دیده با روش تدریس همزمان موضوعات مشترک یا پیچیدگی متفاوت در پایه‌های گوناگون از یادگیری دانش‌آموزان آموزش دیده با روش آموزش مستقل به هر پایه، بیشتر می باشد تایید" گردید.

بشیری حدادان، محمودی، رضاپور و ادیب (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان توصیف تجارب و ادراک معلمان و کارشناسان از آموزش در کلاس‌های چند پایه دوره ابتدایی مناطق روستایی کلیر انجام داده‌اند. روش پژوهش کیفی توصیفی بود. نتایج نشان عوامل زیر به عنوان راه‌های کیفیت بخشی و عبور از مشکلات کلاس‌های چندپایه معرفی شد. ۱. تدوین کتب درسی ویژه چندپایه کلاس‌های چندپایه. ۲- در نظر گرفتن نیروی انسانی بیشتر برای چندپایه. ۳- تشکیل مجتمع آموزشی. ۴- برگزاری دوره‌های ضمن خدمت آموزشی ویژه چندپایه. ۵- برگزاری کلاس آموزش خانواده. ۶- اختصاص امتیاز مالی به معلمان چندپایه، ۷- جدا کردن پایه‌ها. ۸- استفاده از معلمان تخصصی برای پایه ششم.

پادگان (۲۰۰۸) پژوهشی با عنوان آموزش برای همه و آموزش چند درجه‌ای: چالش‌ها و فرصت‌ها با روش کیفی توصیفی انجام داده‌اند. نتایج نشان داد برنامه‌های درسی مبتنی بر ساختار یک پایه واحد، نیاز به سازگاری برای پاسخگویی به کلاس‌های چندپایه دارد. این انطباق باید به طور مشترک بین معلمان و کار حمایتی و راهنمایی کارشناسان برنامه درسی در سطح ملی انجام گیرد. یونسکو (۲۰۰۵) پژوهشی با عنوان نکات عملی برای آموزش کلاس‌های چندپایه به روش کیفی انجام داده‌اند. نتایج نشان داد روش تدریس گروهی این امکان را به معلم می‌دهد که دانش‌آموزان یا پایه‌ها، سنین و توانایی‌های متفاوت را گروه‌بندی کند و یک موضوع برنامه درسی مشابه را در یک زمان به آنها آموزش دهد. او می‌تواند ابتدا مدتی روی عناصر مشترک تمرکز کرده سپس یا فعالیت‌ها و وظایف متفاوت کار را با دانش‌آموز بزرگتر و دارای توانایی بیشتر، دنبال کند. لیتل (۲۰۰۵) پژوهشی با عنوان یادگیری و آموزش در کلاس‌های چندپایه با روش کیفی توصیفی انجام داده‌اند. نتایج نشان داد کیفیت یادگیری و تدریس به عوامل زیادی از قبیل؛ سازماندهی سطح بالای دانش‌آموزان؛ توزیع معلمان، ساختار و کیفیت برنامه‌های درسی، کیفیت و کمیت مواد یادگیری و آموزش، محتوا، کیفیت سیستم‌های آماده سازی معلم، ساختار و کیفیت سیستم‌های ارزشیابی وابسته است. هارگریوز (۲۰۰۱) پژوهشی با عنوان ارزیابی برای یادگیری در کلاس‌های چندپایه با روش کیفی توصیفی انجام داده‌اند. مطالعات هارگریوز نشان می‌دهد که معلمان کلاس‌های چندپایه برای رویارویی با چالش‌های موجود در اداره این کلاس‌ها به کارورزی و آشنایی یا مثال‌ها و نمونه‌هایی موفق از کلاس‌های مزبور نیاز دارند.

روش تحقیق

در نوشتن این مقاله از روش کتابخانه ای استفاده شده است.

نتیجه گیری

در دنیای امروز تعلیم و تربیت از دشوارترین، ظریف ترین و پرثمرترین امر انسانی به حساب می‌آید و کاری است پر ارج و وقت گیر که نتایج و ثمره نهایی آن دیر به بار می نشیند. عصر کنونی را دوره‌ای می‌دانند که در آن هدف از آموزش وپتورش تنها انتقال معلومات و تجارب بشری به هر نسل جدید نیست، بلکه رسالت آن ایجاد و تثبیت نگرش های مطلوب و شایسته در مخاطبان و درک اقلیت های زندگی آنان و در نهایت رشد و تعالی ابعاد وجودی انسانهاست این عصر را می توان دوره‌ی تحقیقات فن‌آوری، تبدلات، انفجار دانش و عصر ارتباطات نام نهاد. زیربنای هر آموزش را فلسفه های آموزشی تشکیل می دهند تدریس چند پایه ای نیز دارای مبانی فلسفه ای ویژه ای است که از ادبیات ان بوجود آمده است و به دلیل پراکندگی قابل توجه عقاید نمی توان دیدگاهها و نظرات را به کشورهای خاصی نسبت داد ولی با اندکی بررسی متوجه می شویم که فلسفه های آموزشی حاکم بر کلاسهای چند پایه بر روی یک طیف قرار دارند که از طریقی با اعتقاد شدید به مراحل رشد و تئوریهای آمادگی جسمی و ذهنی و روبه روست که اجرای صحیح آموزش را محدود به سن و پایه تحصیلی می نماید و از طرف دیگر با دیدگاه نامحدود بودن ظرفیت یادگیری و هر چیزی را به هر کسی می توان یاد داد برخورد می کند ایجاد همسویی و توافق بین این دو دیدگاه کاملاً مغایر که هر کدام در جای خود ارزشمند است حساسیت فلسفه حاکم بر اداره و تدریس در کلاس های چند پایه ضرورت توجه به وضعیت این کلاس ها در ابعاد نیروی انسانی، فضای آموزشی، مزایای تخصصی، امکانات رفاهی و ... را صدچندان می کند با توجه به وسعت و گستردگی دوره ابتدایی مخصوصاً در مناطق محروم و صعب العبور روستایی و غیره افزایش کلاس های چند پایه اجتناب ناپذیر

است از طرفی زمان تدریس و حجم کار آموزش بسیار بیشتر از کلاس های تک پایه (عادی) می باشد. پس از بررسی مقالات نتایج در قالب هفت مورد برای استفاده سیاست گذاران آموزشی و همچنین معلمان کلاس های چندپایه خلاصه شده است: ۱- کیفیت بخشی از طریق تغییر برنامه درسی کلاس های چندپایه. ۲- استفاده از روش های تدریس فعال همچون روش های تدریس مبتنی بر بازی. ۳۰ استفاده از روش هم شاگردی. ۴- کارورزی در دوره های تربیت معلم. ۵- آموزش های ضمن خدمت. ۶- آموزش چنדרسانه ای. ۷- تدوین مواد آموزشی مخصوص کلاس های چندپایه.

منابع

بشیری حدادان، گلثوم؛ محمودی، فیروز؛ رضاپور، یوسف؛ ادیب، یوسف، ۱۳۹۴، توصیف تجارب و ادراک معلمان و کارشناسان از آموزش در کلاس های چندپایه دوره ابتدایی مناطق روستایی کلیر، دوفصلنامه پژوهشهای آموزش و یادگیری، دوره: ۱۲، شماره: ۲

پورمند، رسول؛ نوروزی، داریوش؛ زارعی زوارکی، اسماعیل؛ دلاور، علی، ۱۳۹۶، بررسی تأثیر روش تدریس گروهی آموزش همزمان موضوعات مشترک با سطوح پیچیدگی متفاوت بر یادگیری دانش آموزان کلاس های چندپایه، تدریس پژوهی.

سعادت مند، زهره؛ زارع خورمیزی، حسین؛ کشتی آرای، نرگس، ۱۳۹۹، تجارب زیسته معلمان کلاس های چندپایه پیرامون استفاده بهینه زمان و مدیریت آن به عنوان مؤلفه مؤثر در برنامه درسی، تحقیقات مدیریت آموزشی، ۱۱(۴۳)، ۵۵-۶۷.

طاهری زاده، سمانه؛ شعبانی، رسول، ۱۳۹۸، برنامه درسی بومی شده، ضرورت انکارناپذیر برای کلاس های چندپایه، پژوهش در برنامه ریزی درسی، ۱۶(۶۳)، ۶۶-۶۷.

Birch, I, & Lally, M. (1999). Multigrade teaching In primary schools. Bangkok: UNESCO Principal Regional Office for Asia and the Pacific.

Byron, Byron A (2010). Teachers "Accounts of the Usefulness of Multigrade Teaching in Promoting Sustainable Human-Development Related Outcomes In Rural South Africa. Journal of Southern African Studies, Volume 36, Number 1, 2010.

Hargreaves, E. (2001), Assessment for learning In multi-grade classroom, International Journal of Education Development, Vol 21(6), pp. 553-560.

Little, A. W. (2001). Multi-grade teaching: towards an international research and policy agenda. International Journal of Educational Development, 21(6), 481-497.

Little, A. W. (2005). Learning and teaching in multigrade settings. Unpublished paper prepared for the UNESCO.

Ocak. Gürbüz (2005). The evaluation of the Applicability of the 2005 Social Studies Curriculum in Multigrade Teaching in terms Of Teacher Views (A Qualitative Research. Educational Sciences: Theory & Practice -11, Şevki YILDIZ.

pagden, A. (2008). Angela W. Little (Ed.), Education for All and Multigrade Teaching: challenges and opportunities.

Unesco, (2015). Practical tips for teaching multigrade classes. Published In 2015 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, place de Fontenoy

UNESCO. Gibson, I. W. (2013). Policy, Practice, and Need in the Professional Preparation of Teachers for Rural Teaching. Journal of Research in Rural Education, 10(1), 68-77.

Vallas, John Sezir; & Masut, J.B. (2005). The teacher guide book for multi-grade teachers. Translator: Ali Zarafshan. Theran: School Publications.

Investigating the quality solutions of multi-grade classes in elementary school

Hossein Aflaki Fard

Department of Educational Sciences, Farhangian
University, Tehran, Iran

Rasool Habibinejad

Master's student, Department of Educational Sciences,
Farhangian University, Fars, Iran

Abstract

In the educational system of our country, the existence of multi-grade classes is an inevitable reality. Harsh environmental conditions, lack of student population, lack of human resources and educational space, natural or forced migration, and the existence of numerous financial and economic problems are some of the factors that limit the possibility of forming an educational unit with single-level classes. According to the emphasis of the document on the fundamental transformation of education on the necessity of increasing the quality of classrooms in deprived and less privileged areas, the present research was conducted with the aim of investigating the quality solutions of multi-grade classes in the elementary school. The question of this research is about the solutions that have an effect on the teaching method and management of multi-grade classes. The library method was used in writing this article. Based on the obtained results, the factors affecting the teaching method from the point of view of multi-grade teachers are lack of time, large number of students in each grade, lack of knowledge of teaching methods in multi-grade classes, lack of educational materials, inappropriate age composition of students and lack of concentration. have been. According to the findings of this research, with correct and principled planning suitable for multi-grade elementary classes from the upper officials, all-round support for the teachers working in multi-grade classes from the authorities, and the efforts of the teachers of the multi-grade classes in order to update their science and knowledge. In the field of teaching in multi-grade classes, the cooperation and cooperation of parents with multi-grade schools can achieve very favorable results in such classes and put students on the path of progress and success, and in some fields even beyond the students of single-grade classrooms. gave

Keywords: educational quality, multigrade class, elementary school.